

Фінансовий потенціал як основа соціально-економічного розвитку територіальної громади

Оксана Валеріївна Тимошенко,
асистент кафедри фінансів
Полтавського університету економіки і торгівлі

Анотація. Розглянуто основні проблемні питання економічної сутності фінансового та бюджетного потенціалу. Запропоновано ввести в науковий обіг економічну категорію «фінансовий потенціал територіальної громади».

Ключові слова: фінансовий потенціал, бюджетний потенціал, фінансовий потенціал територіальної громади, фінансові ресурси, фінансові ресурси органів місцевого самоврядування.

Вступ. Для забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад перед органами місцевого самоврядування постійно постають завдання пошуку стабільних джерел фінансування. У перспективі це можуть бути кошти, отримані в результаті перерозподілу податкових надходжень між бюджетами, удосконалення політики місцевого оподаткування, збільшення частки доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів тощо. Проте, урахувавши досвід функціонування місцевого самоврядування в Україні та специфіку вітчизняного законотворення і, відповідно, недосконалість законодавчих актів, додатковими джерелами фінансових ресурсів можуть бути, насамперед, тимчасово невикористані резерви як за рахунків власних (комунальний сектор), так і залучених (тимчасово вільні кошти населення, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій, іноземних осіб) надходжень. Відповідні можливості безпосередньо пов'язані з реалізацією фінансового потенціалу територіальної громади та її представницьких органів.

В умовах дефіциту власних доходів місцевих бюджетів ґрунтовне вивчення й оцінювання наявних і потенційних фінансових можливостей органів місцевого самоврядування є досить актуальним напрямом дослідження, оскільки дозволяє знайти шляхи вирішення проблемних питань фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. Значний внесок у дослідження сутності фінансового потенціалу та його основної складової – бюджетного потенціалу – зробили такі вітчизняні і російські вчені, як: А. Б. Ахмедов, М. П. Бадида, Г. М. Бібля, О. Б. Ватченко, І. М. Вахович, З. В. Герасимчук, О. О. Єрмакова, Е. А. Ісаєв, І. М. Каменська, М. А. Козоріз, Е. К. Кожарова, С. М. Крисько, А. В. Лучко, Ю. В. Пасічник, О. В. Чернявська, С. С. Шумська та інші.

Постановка завдання. Вивчення різноманітних наукових підходів до дослідження зазначеної проблематики дозволило виявити значні розбіжності щодо трактування економічного змісту і ресурсної основи категорії «фінансовий потенціал» та недостатнє її дослідження стосовно територіальної громади. Отже, метою статті є теоретичне обґрунтування економічної сутності та характерних особливостей фінансового потенціалу територіальної громади.

Результати. Економічна категорія «потенціал» (від лат. *potentia* – сила) в енциклопедичних виданнях трактується або як наявні [10, с. 755; 4, с. 13], або як приховані [9, с. 341] можливості, що, на нашу думку, є вузьким підходом і не повністю розкриває сутність цього поняття. «Потенціал використовують не тільки для оцінювання окремих властивостей об'єкта дослідження, а й для оцінювання сукупності його властивостей. Особливістю поняття «потенціал» є те, що його вимір складається з ряду як чисельних (доволі точних), так і порівняльних (прогнозних) вербальних оцінок. Потенціал поєднує в собі як просторові, так і часові характеристики» [1, с. 28–29]. Відповідний підхід дозволяє відмітити абстрактний, динамічний і системний характер цього економічного терміна.

Вивчення природи базового поняття «потенціал» дозволяє визначитися з такою поки що малодослідженою категорією, як «фінансовий потенціал», що безпосередньо стосується фінансового забезпечення функціонування будь-якого територіального утворення.

Більшість підходів до вивчення цього економічного терміна базуються на ресурсній теорії. При цьому фінансовий потенціал розглядається як загальний обсяг фінансових ресурсів, що утворюються за рахунок усіх джерел у межах певної адміністративно-територіальної одиниці [12, с. 444]; як наявність і збалансованість коштів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел фізичних чи юридичних осіб [1, с. 390] або як поєднання наявних фінансових ресурсів та їх резервів [7, с. 71; 3, с. 67]. Наведені трактування, на нашу думку, дещо однобічно відображають види та джерела фінансових ресурсів, які можуть бути використані для характеристики змісту економічної категорії, що аналізується.

Розширене трактування категорії «фінансовий потенціал», з точки зору ресурсної концепції, наводить С. С. Шумська [13, с. 59]. Автор пропонує розглядати фінансовий потенціал як сукупність фінансових ресурсів усіх видів (наявні, потенційні) і мобілізованих з різних джерел (внутрішні, зовнішні). Крім цього, для оцінювання фінансових можливостей економічних суб'єктів та, відповідно, для оцінювання їхнього фінансового потенціалу передбачається врахування часового періоду забезпечення фінансовими ресурсами.

Утім ресурсна концепція цієї економічної категорії, на наш погляд, не повністю відповідає етимології базового поняття «потенціал», адже передбачає трактування фінансового потенціалу лише як сукупності фінансових ресурсів і джерел їх формування. За такого підходу фактично відбувається ототожнення понять «фінансовий потенціал» і «фінансові ресурси». Проте між ними існує як взаємозв'язок, так і суттєві відмінності. Якщо фінансові ресурси обмежуються їхнім фактичним обсягом, яким володіє і розпоряджається суб'єкт економіки на певну дату, то фінансовий потенціал включає не тільки їх фактичні обсяги, а й невикористані можливості їх розширення і поповнення в перспективі. Слід зауважити, що фінансові ресурси є лише реальною основою фінансового потенціалу економічного суб'єкта і самі по собі не можуть бути гарантом досягнення цілей економічного розвитку. Адже для реалізації останніх потрібні не тільки ресурсні можливості, а й умови для їх повноцінного й раціонального використання.

Перспективними видаються спроби трактування фінансового потенціалу з позиції системного підходу. Так, Л. В. Тугай під фінансовим потенціалом регіону розуміє здатність до оптимізації зусиль фінансової системи із залучення та використання фінансових ресурсів [11, с. 248]. Інші вчені зміст фінансового потенціалу економічного розвитку розглядають як сукупність фінансових можливостей економічної системи для розвитку в інтересах економічного прогресу [2, с. 24]. На наш погляд, зазначений напрям дослідження, який базується на системній теорії, надає можливість найбільш комплексно і ґрунтовно розкрити економічну сутність фінансового потенціалу.

Актуальність питань забезпечення органів місцевого самоврядування реальними власними джерелами фінансування потребує вивчення та теоретичного обґрунтування економічного змісту фінансового потенціалу територіальної громади. Будучи первинним суб'єктом місцевого самоврядування, територіальна громада села, селища та міста в Україні є основним носієм його функцій і повноважень. Громада поєднує жителів, що вирішують самостійно або через органи місцевого самоврядування спільні для них питання, пов'язані з функціонуванням і розвитком їхнього територіального формування. Задля задоволення місцевих потреб у володінні, користуванні і розпорядженні територіальних громад та її представницьких органів перебувають об'єкти права комунальної власності (власні доходи місцевих бюджетів, інші кошти, рухоме і нерухоме майно, майнові права, земля, природні ресурси), а також об'єкти їхньої спільної власності, закріплені доходи для виконання делегованих повноважень та офіційні трансферти з державного бюджету. Вищезазначені ресурси є складовими матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування та фундаментом фінансового потенціалу територіальних громад.

Відповідно до основного напрямку дослідження доречним, на нашу думку, є, насамперед, аналіз поглядів учених на сутність однієї з найважливіших складових фінансового потенціалу територіальної громади – бюджетного потенціалу.

А. В. Лучко під бюджетним потенціалом фінансової незалежності органів місцевого самоврядування розуміє сукупність реальних можливостей забезпечення самостійності їх у питаннях формування, використання та регулювання місцевих бюджетів. Як його складові елементи, виділяються всі бюджетні ресурси, тобто кошти, які акумулюються і перерозподіляються через бюджет, та бюджетні повноваження органів державної влади і місцевого самоврядування [5, с. 38]. Не применшуючи важливості наведених тверджень, зазначимо, що, на нашу думку, бюджетні повноваження та бюджетні ресурси є суттєвими, але не єдиними умовами формування і використання бюджетного потенціалу та забезпечення бюджетного розвитку.

Дещо іншу точку зору щодо змісту бюджетного потенціалу має Ю. В. Пасічник. Автор пропонує під терміном «бюджетний потенціал» розуміти реальні можливості максимального використання наявного ресурсного потенціалу бюджетної системи протягом визначеного періоду часу [8, с. 149]. Позитивно, що науковець за основу бюджетного потенціалу приймає не просто сукупність бюджетних коштів і бюджетних повноважень (позиція А. В. Лучко), а сукупність усіх видів ресурсів бюджетної системи (фінансові, трудові, матеріальні, нормативні, інформаційні), органічна єдність яких у поєднанні зі структурою управління та зв'язками із внутрішнім і зовнішнім середовищем дозволить досягти економічного зростання. Проте, на нашу думку, при використанні лише наявних ресурсів системи залишаються поза увагою потенційні можливості щодо їх залучення й акумуляції в майбутньому.

Таким чином, ознайомлення з різноманітними поглядами на зміст категорії «фінансовий потенціал» і його основного елементу – бюджетного потенціалу дозволяє виявити значні розбіжності щодо трактування економічної сутності та ресурсної основи цих понять. Так, фінансовий потенціал учені розглядають, ґрунтуючись на ресурсній або системній теорії. Як ресурсну основу фінансового потенціалу науковці розуміють використання або лише наявних, або сукупності наявних і потенційних фінансових ресурсів.

Ураховуючи результати проведеного аналізу, зміст фінансового потенціалу територіальної громади, на нашу думку, доцільно розглядати, базуючись на системній теорії. Такий підхід дозволяє розкрити сутність фінансового потенціалу через сукупність реальних можливостей територіальної громади та її представницьких органів, за допомогою яких здійснюються процеси формування і використання фінансових ресурсів. До складу вищезазначених можливостей слід віднести: наявність ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, нормативних), які можуть бути ефективно використані; наявність відповідного апарату управління, його здібності та компетенції (коло наданих повноважень, функціональних обов'язків, знання та досвід у відповідній сфері).

На наш погляд, фінансовий потенціал територіальної громади – це спроможність системи місцевого самоврядування щодо оптимального залучення та раціонального й ефективного використання фінансових ресурсів з урахуванням можливостей розши-

рення та поповнення їх у довгостроковій перспективі для забезпечення функціонування й розвитку територіальної громади. Ураховуючи зміст наведеного визначення, а також те, що системний підхід дозволяє проблему соціально-економічного розвитку еко-

номічного суб'єкта розглядати комплексно, забезпечуючи єдність його людських, природно-ресурсних та економічних можливостей, модель фінансового потенціалу територіальної громади, на нашу думку, може бути такою, як це відображає *рис. 1*.

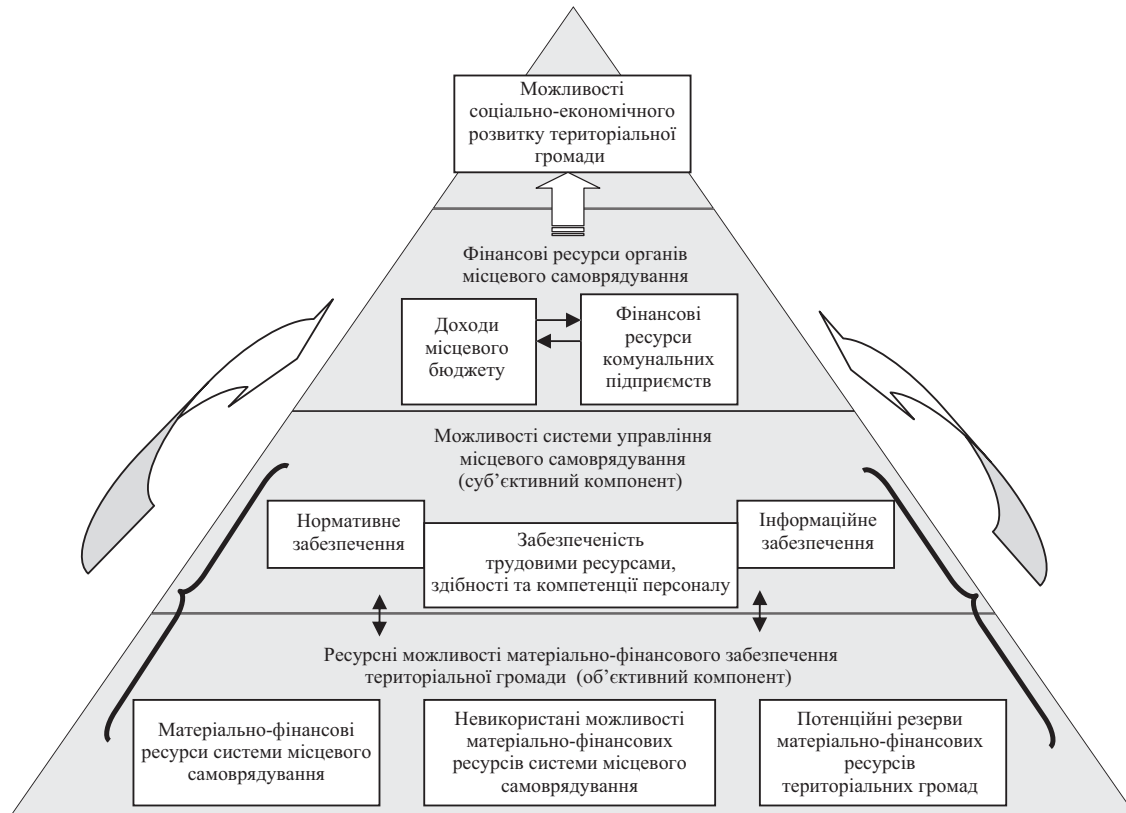

Рис. 1. Модель фінансового потенціалу територіальної громади

Джерело. Розробка автора

Побудована відповідним чином модель відображає, на наш погляд, не просто сукупність складових елементів фінансового потенціалу, а поєднання та взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного компонентів, оптимальне використання можливостей яких дозволить оцінити фінансову спроможність представницьких органів на перспективу та створити необхідні умови для комплексного розвитку територіальних громад.

Вихідним моментом фінансового потенціалу є ресурсні можливості матеріально-фінансового забезпечення територіальних громад. Вищезазначені можливості охоплюють наявні матеріально-фінансові ресурси, що перебувають у володінні та розпорядженні органів місцевого самоврядування у даний період часу, тимчасово недоступні чи незадіяні з різних причин можливості об'єктів комунальної власності та потенційні ресурси, які формуються за рахунок залучення фінансових активів інших економічних суб'єктів. Зрозуміло, що тимчасово вільні кошти населення, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій та іноземних осіб доступні для мобілізації різними суб'єктами економіки. Тому в процесі практичної діяльності органами місцевого самоврядування зазначені ресурси не можуть бути залучені в повному обсязі. Незважаючи на це, сукупність наявних тимчасово невикористаних і потенційних ре-

сурсів створює базис відповідних можливостей територіальної громади.

Іншою важливою складовою фінансового потенціалу територіальних громад, яка забезпечує процес раціонального використання і розпорядження наявними матеріально-фінансовими ресурсами та пошук, залучення і акумуляцію їхніх потенційних резервів, є можливості системи управління органів місцевого самоврядування і комунальних підприємств. До них слід віднести наявність відповідного апарату управління, його здібності та компетенції (коло наданих повноважень, функціональних обов'язків, знання і досвід у відповідній сфері), інформаційне та правове забезпечення його діяльності.

Взаємодія можливостей вищезазначених компонентів та їхніх елементів дозволяє забезпечити формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, потрібних для соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Проведене дослідження економічного змісту і складових фінансового потенціалу територіальної громади дозволяє виділити характерні для нього особливості:

- об'єктивно-суб'єктивний характер категорії, яка відображає узагальнення процесів розвитку фінансових відносин задля формування необхідного обсягу фінансових ресурсів на перспективу;

- органічне поєднання ресурсів і потенційних можливостей їх залучення внаслідок ефективної діяльності системи управління місцевого самоврядування;
- відносний характер категорії, яка враховує як наявні, так і тимчасово невикористані або нереалізовані можливості щодо залучення фінансових ресурсів у майбутньому;
- залежність рівня потенціалу як від наявності фінансових ресурсів, так і від умов доступу до них та їх освоєння;
- динамічний характер категорії, зумовлений мінливістю самих ресурсів, які з різних причин можуть бути поки що недоступними або незадіяними;
- взаємозв'язок із відносинами, що виникають з приводу повного використання здібностей, повноважень, знань і досвіду органів місцевого самоврядування щодо формування та використання фінансових ресурсів територіальної громади;
- взаємозалежність між рівнем потенціалу і фінансовою можливістю або здатністю територіальної громади чи її представницьких органів брати участь у створенні матеріальних благ і наданні послуг.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що фінансовий потенціал – досить складна економічна категорія. Утім саме фінансовий потенціал дозволяє оцінити наявні та потенційні фінансові можливості, які можуть бути використані для соціально-економічного зростання як окремої територіальної громади, адміністративно-територіальної одиниці, так і країни в цілому. Необхідність та актуальність вивчення фінансового потенціалу на рівні суб'єкта місцевого самоврядування – територіальної громади дає можливість ввести в науковий обіг економічну категорію «фінансовий потенціал територіальної громади». Структуру фінансового потенціалу територіальної громади запропоновано формувати на поєднанні та взаємозв'язку об'єктивного (ресурсні можливості матеріально-фінансового забезпечення) і суб'єктивного (можливості системи управління місцевого самоврядування) компонентів, які відображають сукупність наявних, тимчасово невикористаних і перспективних резервів досягнення комплексної мети соціально-економічного розвитку. Дальші дослідження повинні бути спрямовані на розроблення і наукове обґрунтування механізму комплексного оцінювання фінансового потенціалу територіальної громади та пошук ефективних напрямів його реалізації і подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Ватченко О. Б. Науково-методичні засади соціально-економічного розвитку потенціалу регіону: аспекти якості життя : монографія / О. Б. Ватченко ; Дніпропетр. держ. фін. акад. – Д. : ДДФА, 2010. – 116 с.
2. Герасимчук З. В. Управління фінансовими ресурсами регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк : Надстир'я, 2005. – 172 с.
3. Гринащук І. І. Фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці: сутність, проблеми розвитку та оцінювання / І. І. Гринащук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 26. – С. 66–72.
4. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / [Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – Т. 3. – 952 с.
5. Лучко А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. В. Лучко ; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2009. – 275 с.
6. Новый энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия : РИПОЛ классик, 2006. – 1456 с.
7. Онишко С. В. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки / С. В. Онишко // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 67–74.
8. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
9. Сліпушко О. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика / Оксана Сліпушко. – К. : Криниця, 1999. – 507 с.
10. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2002. – 1018 с.
11. Тугай Л. В. Економічна сутність фінансового потенціалу регіону та його оцінка / Л. В. Тугай // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 245–249.
12. Фінансово-економічний словник / упоряд. : А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
13. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.

Summary. The article deals with basic issues of economic substance of financial and budgetary potentials. It was proposed use a new economic category of local community financial potential.

Keywords: financial potential, budgetary potential, local community financial potential, financial resources, financial resources of local self-government bodies.